

Ruxandra-Cristina Scridon

**Repertoriul de colinde
ale cetelor de feciori din
zona Văii Superioare
a Barcăului**

CU O PREFAȚĂ DE ION CUCEU

Editura MEGA
Cluj-Napoca
2021

ISBN 978-606-020-419-0

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României.

DTP și copertă:
Editura Mega

Redactor:
Simina Baumgarten

© Editura Mega, 2021

Imagine coperta 1: *Feciorii satului*, 2016, Arhiva personală Șumălan Silviu, localnic, Marca
Imagine coperta 4: *Feciorii satului*, 2017, Arhiva personală Megheșan Diana, localnică, Halmășd

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS

COLINDATUL ȘI COLINDELE DIN ZONA VĂII SUPERIOARE A BARCĂULUI, ÎNTR-O CERCETARE MONOGRAFICĂ (Ion Cuceu).....	9
ARGUMENT.....	15
CAPITOLUL I. REPERTORIUL CETELOR DE FECIORI ÎN CERCETĂRILE ZONALE ȘI NAȚIONALE DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR.....	27
Istoricul cercetărilor.....	27
1. Secolele XVII-XVIII.....	27
2. Secolul al XIX-lea.....	30
3. Secolul XX.....	33
4. Secolul XXI.....	87
CAPITOLUL II. SPECTACOL ETNOGRAFIC: <i>FECIORII SATULUI</i> . GENERAL ȘI PARTICULAR ÎN OBICEIURILE DE PE VALEA SUPERIOARĂ A BARCĂULUI.....	100
1. Originea obiceiului.....	100
1.1. Substrat arhaic.....	100
1.2. Sărbătorile romane de iarnă.....	101
1.3. Influența geto-dacă.....	102
1.4. Substratul mitologic.....	104
1.5. Rit inițiativ.....	105
1.6. Credință populară și credință religioasă.....	106
1.7. Alte influențe: sașii, secuii.....	108
2. Funcțiile cetei.....	109
3. Structură și organizare.....	115
3.1. Denumiri.....	119

3.2. Momentul formării cetei/ cetelor.....	120
3.3. Criterii de admitere în ceată.....	120
3.4. Număr de cete și de feciori.....	122
3.5. Distribuirea funcțiilor – roluri și responsabilități.....	126
4. Pregătiri pentru Crăciun.....	133
4.1. Repetiții.....	133
4.2. Procurarea băuturii.....	137
4.3. Angajarea muzicanților.....	140
4.4. Vestimentație și recuzită.....	143
5. Ajunul Crăciunului.....	148
5.1. Itinerar – deplasare prin sat și ordinea colindatului.....	148
5.2. Dispunerea în casa gazdei și performarea; timp alocat.....	156
5.3. Jocul la fata de măritat	161
5.4. Daruri specifice	163
6. Prima zi de Crăciun – <i>Feciorii satului</i> la biserică.....	169
7. A doua și a treia zi de Crăciun: <i>Danțul/Petrecerea</i> de la finalul colindatului.....	171
8. Anul Nou, Vergelul, Boboteaza, jocul duminical.....	180
9. Descolindatul/ Descolindarea	183
10. Îngroparea Anului	184
11. Desfacerea cetei.....	185
12. <i>Feciorii satului</i> – discontinuități ceremoniale.....	185

CAPITOLUL III. REPERTORIUL DE COLINDE AL CETEI DE FECIORI. SEMNIFICAȚII ȘI PARTICULARITĂȚI.....

1. Colinde performate	189
1.1. Tematică.....	190
1.2. Formula introductivă.....	202
1.3. Actanți	204
2. Tipuri de colinde.....	227
2.1. Colinde de intrare.....	228
2.2. Colindele speciale.....	230
3. Refrene.....	254
4. Urări.....	259
5. Mulțumita.....	262
6. Procedee artistice și de prozodie.....	275

6.1. Figuri de stil.....	275
6.2. Versurile – formule.....	296
6.3. Metrică.....	297
7. Melos–logos. Lexic.....	303
CONCLUZII.....	311
Concluzii, contribuții personale și potențiale direcții de cercetare.....	311
ANEXE. TEXTELE COLINDELOR CULESE.....	341
ANEXE ICONOGRAFICE.....	381
BIBLIOGRAFIE.....	427

ARGUMENT

Repertoriul cetelor de flăcăi de pe Valea Superioară a Barcăului se leagă, organic parcă, de sărbătoarea Crăciunului. Satul văzut ca vatră, matrice, se impune și aici ca o veritabilă *axis mundi* antropogeografică și etnodemografică pentru spectacularul reprezentat prin confreriile de flăcăi. Autenticitatea, relația născută între tradiție culturală, creator și consumator de cultură, sunt devizele instinctive și intrinseci ale universului rural. O atare condiționare motivează durabil, etic și estetic, normează subtil întovărășirea.

Atunci când s-a conturat tematica de cercetare a tezei noastre, principala motivație a fost că ne confruntam cu imposibilitatea de a menționa existența unei abordări unitare a obiceiului *feciorii satului* – tradiție întâlnită în toate așezările românești presărate pe Valea Superioară a Barcăului.

În primul rând am ales spre studiu o zonă folcloristică rarism explorată. Literatura de specialitate menționează efectuarea unor anchete pe teren, conduse în anii '70 de Ion Cuceu, Emil Petruțiu și Ion Taloș. Acestea au vizat înregistrarea informațiilor etnografice sau culegerea unor compoziții performate de cetași. Ne raliem deci îndemnului formulat de reputatul etnolog și folclorist Ilie Moise de a purcede la realizarea unor monografii exhaustive – „ceea ce presupune o viziune modernă, de atlas folcloristic și etnografic”¹, câtă vreme mai avem posibilitatea de a înregistra *pe viu* formele ritualice. Vom opta pentru cercetarea coerent integratoare a acestui areal folcloristic, datele etnografice zonale/ locale fiind asociate și comparate cu modelul generativ ce funcționează la nivel național.

Conjecturile formulate de Ion Mușlea în legătură cu originea și aria

---

¹ Ilie Moise, *Confrerii carpatice de tineret. Ceata de feciori*, Editura Imago, Sibiu, 1999, p. 57

de răspândire a datinii² nasc în continuare polemici, iar expozeul nostru intenționează să prezinte contraargumente științifice în favoarea perenității cetelor românești de flăcăi într-un teritoriu situat la periferia arealelor consacrate. Tema lucrării de față își va dovedi astfel importanța și actualitatea, căci va reliefa ființarea și continuitatea unui ritual masculin, centrat pe sărbătoarea Crăciunului.

Demersul nostru este structurat pe trei capitole. Primul oferă informații despre studiile românești și străine, alocate cetelor de feciori, fundamentând, simultan, partea teoretică uzitată în cazul confrerilor. Totodată pregătește noțional și anticipează studiul etnofolcloric comparativ, realizat în următoarele două capitole. Lucrarea conține, de asemenea, un capitol de *Concluzii, Anexele. Textele colindelor culese, Anexele iconografice* – fotografii cu *feciorii satului* – și o listă bibliografică grupată în șase secțiuni (volume, articole, resurse electronice, alte lucrări consultate, manuscrise, informatori).

Fiecare capitol cuprinde notele de subsol, care trimit la bibliografii/ la informatori, aducând informații suplimentare, completând în mod necesar studiul.

Argumentele ce au determinat alegerea temei sunt de natură obiectivă, subiectivă și pragmatică. Pe de o parte, scopul lucrării noastre este de a încadra obiceiul în matricea ritualică românească – microsistemul sălăjean fiind un reflex esențializat al unui macrosistem folcloristic –, și, pe de altă parte, de a confirma existența unor specificități și note de autenticitate locală, bazându-ne pe comparații etnofolclorice. Deși ne vom centra pe evidențierea faptului că arealul beneficiază de atributele unei „cărți de identitate”, nu ne propunem nici idealizarea, nici demitizarea spațiului căreia îi aparținem. Rezultatele nu se vor baza pe concluzii arbitrare, ci pe investigația pertinentă, integrată unui context paradigmatic.

Cercetarea este directă, deoarece culegătorul de folclor observă „live”, întreabă, înregistrează, cu alte cuvinte, participă. Dorința de a păstra o bună distanță între etic și emic³ rămâne, și în cazul nostru, o constantă. Raportul observant-observat poate fi încărcat de subiectivism. Nu plecăm de la premisa existenței unui antagonism între *eu* și *ei* (informato-

² Ion Mușlea (coordonator George Vârsan), *Obiceiul Junilor Brașoveni: Studiu de folklor*, (Din lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj, extras – Cluj, 1930), Institutul de arte grafice *Ardealul*, p. 61

³ Eleonora Sava, *Explorând un ritual*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2009, p. 16

rii), ci de la admiterea unei implicări dublate de spiritul de observație și de spiritul creator. Interviuurile directive alternează cu cele semi-directive. Se ia în calcul de asemenea și afluxul memoriei involuntare a informatorului. Digresiunile sunt inevitabile, iar cererile de a opri înregistrarea, pentru că se va spune „altceva”, nu prejudiciază în vreun fel scopul anchetei noastre. Metodele canonice, fie că sunt moderne sau tradiționale, se întrepătrund cu un demers mai puțin formal, fiindcă o parte din interviuați sunt rude ori cunoștințe. Am fost „îndreptată” spre persoanele de la care puteam afla informații, evitând în acest mod peregrinările inutile și dificultățile cercetării de teren, făcută pe cont propriu. În plus, aparțin spațiului pe care îl descriu. Copilăria, adolescența și maturitatea îmi permit o reflectare poliedrică a aceluiași obicei – **feciorii satului**. Or, operăm un *per a contrario* la metoda călinesciană, de vreme ce oglindirea multiplă nu inculcă aici ideea de ambiguitate, ci preocuparea de clarificare a principiilor de analiză și cercetare.

O privire lapidară asupra Văii Superioare a Barcăului argumentează ideea că este vorba de un areal limitrof, fără valențe intrinseci extrem de variate. Pentru a identifica elementele utile argumentării noastre, am recurs, deopotrivă, la un exercițiu de nuanțare a trăsăturilor ceremoniale, precum și la un exercițiu de analizare a capacității ritualului sălăjean de a absorbi mărcile modelului generativ. Arhetipal, notăm menținerea câtorva nuclee: fondul păgân, factorul creștin, înrâurirea concepțiilor populare. Valea Superioară a Barcăului păstrează, de asemenea, momente esențiale din desfășurarea obiceiului: angajarea/ *alcăzirea* muzicanților, procurarea băuturii, pregătirile (repetiții, vestimentație, recuzită), colindatul propriu-zis, jocul la fata de măritat ori petrecerile finale. O conturare apriorică a concluziilor anticipate ne-ar determina, în acest stadiu al lucrării, să afirmăm că **feciorii satului** nu sunt decât o copie diluată a unui prototip durabil. Prin urmare, am considerat că este utilă investigarea minuțioasă a datinii, jalonând între interviuurile pe care le-am luat bătrânilor și tinerilor din fiecare sat și consemnările puse la dispoziție de *Institutul Arhiva de Folclor a Academiei Române. Cluj-Napoca* sau de *Direcția Generală a Arhivelor Statului, Filiala Sălaj*. Am încercat să surprindem și modalitatea actuală de percepere, transmitere și fințare a obiceiului, dat fiind faptul că în nenumărate cazuri vorbim de forme rituale intrate în disoluție.

Un alt centru de interes este constituit de latura pragmatică a tradiției:

condiția de *fecior*/ de *gazdă* este râvnită și în consecință reclamă un anume comportament/ statut; ierarhizările normează buna funcționare a confreriei; întreaga obște se pregătește pentru primirea și răsplătirea colindelor performate de feciori; repertoriul pledează pentru echitatea și bunăstarea socială; secvențele rituale/ fragmentele compoziționale migrează de la o așezare la alta fără a pierde însă din notele distinctive; colindatul cetei în Ajun și îndeosebi petrecerile finale organizate de feciori facilitează încheierea viitoarelor familii etc.

Pe de altă parte, am avut ca obiectiv realizarea unei sinteze diacronice a lucrărilor dedicate existenței și funcționării confreriilor de tineri români, după cum reiese din primul capitol – **Repertoriul cetelor de feciori în cercetările zonale și naționale de etnografie și folclor**. Materialele publicate de autorii autohtoni și de cei străini probează validitatea punctelor de convergență sau de divergență pe care le stabilim. Una dintre rațiunile care au determinat recursul la contextul socio-istoric ține de aspirația de a clarifica întregul ansamblu denominat prin lexemul *ceată*, punctele de referință clar stabilite fiind o condiție indispensabilă clarității unui demers științific. În acest sens, menționăm consistența documentelor consultate, care tratează, în funcție de gradul de specializare/ interes al autorului, componenta etnografică, etnofolclorică sau etnomuzicală a obiceiului.

Examinarea celor patru subcapitole trimite la principiul progresiei aritmetice. În ceea ce privește prima etapă – veacurile XVII-XVIII – putem cita un număr redus de lucrări care să abordeze coerent și, uneori, obiectiv ritualul (Paul de Alep, Dimitrie Cantemir, documentul din Comana de Jos, Fr.J.Sulzer). Tendințele de eradicare a datinii reflectate de memorialul pastorului Andreas Mathesius din Cergăul Mic (1647) reprezintă, în ciuda motivației autorului, prima dovadă scrisă despre cetele de flăcăi români. Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, consemnăm o creștere reprezentativă a interesului alocat confreriilor (D.Tacit, Septimiu Albini, George Pitiș, Victor Tulbure, Tibolt Schmidt, Teodor Burada, AlexViciu, Ion Mărcuș, Grigore Moldovan etc.). Implicit, nomenclatorul folcloristic al secolelor al XX-lea și al XXI-lea impune cercetări metodologice, ghidate de spiritul științific (Ion Chelcea, Ion Mușlea, Traian German, Tudor Pamfile, Petru Caraman, Traian Herseni, Ovidiu Bîrlea, Octavian Buhociu, Mircea Eliade, Monica Brătulescu, Ilie Moise, Adrian Fochi, Ion Ghinoiu ori Sabina Ispas).

Stabilirea cadrului teoretic și metodologic a fost urmată de un atent proces de inventariere a tipăriturilor investigate adesea, cu un ochi critic. Comentariile noastre mărturisesc valoarea incontestabilă a scrierilor ori scot la iveală erorile de judecată, și dezaprobă excesele care pot baleia de la denigrarea tradiției până la discursul apologetic. Greșelile tipice muncii de pionierat sau opiniile controversate nu sunt însă anatemizate, deoarece ele dau dovada existenței datinii, oferă variante vetuste ale compozițiilor performate de cetași, înlesnesc analizele comparativiste și stimulează luări de poziție bine fundamentate. Inventarierea diacronică a acestei bibliografii eteroclite (de la primele izvoade până la studiile recent apărute) îi permite cercetătorului actual o mai bună articulare și racordare a ritualului la matrița originară și, în același timp, îi oferă șansa de a scruta subtilitatea și inefabilul înmagazinate de vechile mențiuni/compoziții.

În ultimele două capitole uzităm termenul *feciorii satului* și nu cuvântul *ceată*, din exigența de a ne racorda realității ritualico-lingvistice recunosciibile pe întreaga Vale Superioară a Barcăului. Deși teritoriul cercetat de noi nu se poate mândri cu bogăția dialectală promovată de arealele tradiționale, titulatura sălăjeană – aplicând și personalizând principiul *multum in parvo* – consacră idealitatea și statutul de model al membrilor confreriei și postulează, concomitent, indestructibila legătură dintre obște și cetași. Inconfundabila trăire a momentelor sacralizatoare definește, invariabil, tradiția românească.

Al doilea capitol – **Spectacolul etnografic: Feciorii satului. General și particular în obiceiurile de pe Valea Superioară a Barcăului** mizează pe efectele prezentării sinoptice a obiceiului. În accepțiunea noastră, autenticitatea și coeziunea unui microsistem folcloric sunt măsurabile prin intermediul câtorva paliere interdependente, care îi ghidează evoluția: componenta socio-culturală/ spirituală și componenta material-economică.

În al doilea capitol, centrul de interes al studiului este reprezentat de constituenții ritualici, transmiși de la o generație la alta. Din rândul motivațiilor care ne-au călăuzit demersul, enumerăm: *feciorii satului* aplică și (re)actualizează o schematică tradițională; stratificările continue sunt ușor demonstrabile, în ciuda ermetismului compozițional sau a preferinței zonale pentru reprezentări cutumiare concentrate, lipsite de spectacularul arealelor consacrate. Criteriul nostru de selecție și de prezentare

este unul cronologic (respectă firul director, etapizat, al desfășurării obiceiului) și tematic – pentru al treilea capitol –, când urmărim analiza compozițiilor performate de flăcăi. Din aceste motive asocierea terminologică din titlul tezei noastre nu este deloc fortuită. Ne frapează identitatea și rezonanța ritualică, dar, mai ales, nuanțele locale și plasticitatea melo-poetică capabilă de a crea, simplisim, forme proprii de exprimare.

În cele douăsprezece subcapitole oferim date despre originea și funcțiile ritualului de pe cursul superior al Văii Barcăului, despre structura și organizarea confreriei, despre complexitatea pregătirilor pentru Crăciun (repetiții, procurarea băuturii, angajarea lăutarilor, vestimentație și recuzită). Avem în vedere, de asemenea, colindatul propriu-zis, jocul la fata de măritat, petrecerile finale organizate de cetași, momentul desfacerii cetei, ori sincopale ivite în practicarea obiceiului. Nu neglijăm nici secvențele care sunt absente din ceremonialul sălăjean (descolindatul, lăturenitul ori îngroparea anului).

Dezideratul elaborării unei lucrări care să apeleze atât la cercetarea concretă a obiceiului, cât și la informațiile oferite de alte discipline înrudite, a fost mai cu seamă motivat de eficacitatea studiului comparativ. Sunt supuse investigației satele Aleuș, Cerișa, Cosnicu de Jos, Cosnicu de Sus, Drighiu, Fizeș, Halmășd, Iaz, Lazuri, Marca, Plopiș, Preoteasa, Porți, Sâg, Subcetate, Șumal, Tusa, Valcău de Jos, Valcău de Sus. Sistematic, am vizat realizarea unui tablou integrator, datina fiind percepută ca un tot unitar, în care diferențierile și specificitatea nu produc distonanțe, nu rup coerența legăturilor intercomunitare, statuate de-a lungul secolelor, ci făuresc valori perene.

Punctul de plecare al capitolului este constituit de originea obiceiului. Datina sălăjeană surprinde atât în plan artistic (incidența referințelor agrar-vegetale, policromia, recurența unor simboluri), cât și în plan ceremonial (vestimentație, recuzită). Ținuta, cromatică și „arsenalul” tinerilor par a reedita însemne ale culturii dacilor ce trăiau pe aceste plaiuri (vestigiiile cetății Marca). Maniera de valorificare/ interpretare a unor tipare tradiționale, prin intermediul propriului sistem conceptual, devine un act necesar al cercetării, căci ea reprezintă o cheie ce servește decipitării mesajului. Darul primitițial – colacul – poate căpăta, local, noi accepțiuni. Un punct culminant al trăirii comunitare și o actualizare a funcției sacralizatoare a cetei îl marchează colacul-parastas dus de flăcăi la bise-rică, în prima zi de Crăciun, pentru pomenirea tinerilor satului. În zona

cercetată de noi semnalăm o altă situație aparte: performarea compozițiilor, care păstrează vestigii păgâne, este interzisă de feciorii din confrerie și nu de biserică; autocenzura impune noi texte și o nouă dramatizare axate strict pe subiecte creștine. Cercetările reliefează așadar păstrarea unor elemente structurale, lingvistice și statutare de origine arhaică, geto-dacă, latină, creștină ori populară. Puncte de sprijin în elaborarea raționamentelor și a concluziilor găsim în lucrările semnate de Monica Brătulescu, Mircea Eliade, Mihai Coman, Sabina Ispas, Dan Oltean, S. Dumitrașcu, V. Lucăcel sau Adrian Andrei Rusu.

Flăcăii din confrerie continuă să fie receptați, în sânul comunității, ca stindard al dumnezeirii, simbol indispensabil al Nașterii, fiind înzestrați cu puterea de a sacraliza spațiul colindat și gazdele⁴. Tot lor le revine rolul de a înveseli gospodarii și de a contribui la închegarea viitoarelor familii. Funcția augurală și de propițiere, funcția de cooperare și subordonare ori menirea de exercitare a controlului social cunosc, la rândul lor, particularizări locale.

De altminteri, în această parte a lucrării, am recurs frecvent la mărturiile persoanelor intervievate. Anchetele pe teren desfășurate în perioada 2012–2018 reprezintă, în mod indiscutabil, piloni de susținere obligatorii pentru evaluarea sustenabilității celor scrise; ca urmare axioma *vorba volant, scripta manent* cunoaște o nouă reinterpretare.

Cetele de pe Valea Superioară a Barcăului se formează în perioada premergătoare Crăciunului. O etapă indispenabilă se dovedește a fi procurarea vinului, care, pe alocuri, ia forme ceremoniale. *Alcăzirea* (angajarea) din timp a muzicanților poate stârni rivalități între sate, pentru că toată lumea așteaptă *ospățul* (petrecerea) și mai ales *danțul* (jocul) final. În general, repetițiile încep, într-o locație bine stabilită, după ce asociația întrunește numărul de membri dictat de cutuma locală. Uneori întâlnim forme laxe de ierarhizare, aceeași titulatură acceptând, local, noi atribuții. Adeseori, vestimentația și recuzita se bucură de accesoriizări/ nuanțări influențate de tendințele epocii respective. Nu putem consemna existența unui ritual bine închegat, în absența atingerii unor standarde minimale privind admiterea flăcăului în ceată, distribuirea funcțiilor, însușirea corectă a repertoriului ori adoptarea unei ținute și a unui comportament

⁴ Sabina Ispas (Ediție îngrijită de...), *Colindatul tradițional românesc. Sens și simbol*, Editura Saeculum Vizual, București, 2007, p. 13

adecvat noului statut; asemenea situații sunt edificatoare pentru etapa de disoluție a tradiției.

Colindatul (itinerar, performare, joc la fata gazdei, dar primitiv) și petrecerea finală împlinesc modelul transmis de la o generație la alta. Feciorii evită șederile inutile pe la case, excesele bahice, dar și comportamentul inadecvat statutului, fiindcă sunt interesați de împlinirea unui ritual. Descrierile amănunțite valorifică particularitățile locale desprinse din secvențele ceremoniale și, pe de altă parte, semnalează apropierea/identitățile rituale confirmate de vastul teritoriu în care funcționează obiceiul.

Cetașii actuali par a fi ancorați deopotrivă în trecut – legile moștenite din bătrâni reglementează existența și funcționarea confreriei, iar însușirea colindelor se face tot pe cale orală –, dar și în prezent – instrumentiștii abordează noi genuri muzicale, în vreme ce, la ospețele din cele două seri de Crăciun, invitații sunt serviți cu suc și mezeluri. Și comportamentul celorlalți consăteni trădează influențe mondene: fetele de măritat etalează coafuri – „trendy” – și, mult mai rar, colaci făcuți de ele, iar gospodarii răsplătesc *feciorii satului*, exclusiv, cu bani.

În fiecare subcapitol, am formulat concluzii preliminare, desprinse în urma diagnozei și subordonate, conceptual, intenționalității exprimate de titlu. Această analiză coroborată cu inserarea graficelor și a diagramelor completează, clarifică și eficientizează demersul științific. Partea finală a capitolului configurează sintetic principalele disfuncții istorico-economice care au dus la apariția unor discontinuități ceremoniale.

Într-o societate care își direcționează atenția spre mărci estetice și etice extrem de șubrede, aprecierea actului folcloric pare a face notă discordantă. Detașându-se de actualele orientări sociale, capitolul al III-lea – **Repertoriul de colinde ale cetei de feciori. Semnificații și particularități** – reliefează originalitatea tematicii, nuanțează simbolurile și motivele vehiculate de poezia cetașilor.

Cele șapte subcapitole și subdiviziunile adiacente propun o analiză detaliată a repertoriului performat de *feciori*, vizând tematica abordată, actanții, tipurile de colinde, refrenele, urările, mulțumitele, procedeele artistice și de prozodie, raportul melos-logos ori lexicul folosit.

Pentru a marca asemănările, deosebirile și individualizările compoziționale recurgem, în majoritatea cazurilor, la textele pe care le-am cules. O parte dintre colindele la care facem referire au luat, din nefericire, calea

repertoriului pasiv și doar exercițiul de memorie al persoanelor vârstnice sau apelul la consemnările anterioare, arhivate în baze documentare, le mai poate scoate la lumină. Studiul „arheologic” al fenomenului folcloric ne-a ajutat să regăsim vechile compoziții, actualmente înlocuite de colinde bisericesti. Alteori voința colectivității de a păstra cu orice preț și sub orice chip datina permite colportarea unor forme/ formulări aberante sau inteligibile, în consecință am fost nevoiți să descifrăm etimologii și arhetipuri, pentru a le plasa mai apoi, în contextul inițial. Nu am neglijat nici aspectul viu sau oralitatea datinii sălăjene. În vreme ce unele compoziții atestă caracteristici ale unui fenomen pe cale de dizolvare, altele (*mulțumitele*) își certifică adaptabilitatea, durabilitatea și vigoarea, lexicul reflectând aglutinări interbelice; prin urmare, în asemenea cazuri, nu avem de-a face o reducere treptată a repertoriului, ce ar avea ca termen limită Primul Război Mondial⁵.

Din punct de vedere metodologic, am evitat privirea univocă, de tip structuralist. În schimb, am pledat pentru studiul complex al ritualului, căci am avut în vedere multifuncționalitatea folclorului văzut ca proces viu, „în acțiune”. Viziunea holistică, interdisciplinară, are ca scop prezentarea și investigarea faptului de cultură populară, prin raportări sistematice la înregistrarea, redarea și interpretarea/ analizarea materialelor culese.

Colindele de pe Valea Superioară a Barcăului se remarcă prin eterogenitatea și, în același timp, specificitatea fondului folcloric, lingvistic, liturgic, etic, estetic și utilitar, iar capitolul de față își propune să atingă toate aceste aspecte. Trimiterile la lucrări de referință publicate de Sabina Ispas, Monica Brătulescu, Mihai Coman, Gheorghe Vrabie, Petru Ursache, Ion Ghinoiu, Andrei Oișteanu, George Nițu, Vasile V. Filip, Marin Marian Bălașa sau Ivan Evseev servesc drept bază argumentativă și asigură canavaua pe care se înalță părerea și comentariul personal.

În ciuda faptului că mărturisesc o diversitate numerică și funcțională limitată, compozițiile performate de *feciorii satului* sunt supuse aceleiași algoritm de cercetare, care stabilește taxonomii aplicabile pentru toate colindele cetașilor, indiferent de zona de proveniență. Adoptând clasificarea propusă de Monica Brătulescu⁶, putem confirma existența a două

⁵ Monica Brătulescu, *Colinda românească*, Editura Minerva, București, 1981, p. 72

⁶ *Ibidem*, pp. 75–76

clase analoge: colinde care includ imagini descriptive relativ fixe și creații în care regăsim micro-narațiuni, vestigii mitologice sau simboluri creștine comune legendei.

Analiza detaliată confirmă existența tipologiilor proprii genului: colinde de intrare și de ieșire, colinde speciale: colindă de gospodar, colinda feciorului, colinda fetei, ultima cunoscând cea mai bună reprezentare la nivel zonal.

În cazul arealului cercetat de noi, remarcăm construcția bipartită a colindelor, predilecția pentru subiecte ce consacră antiteza bine-rău/ cultic-profan, dar și proteismul creațiilor menite a se plia tuturor membrilor comunității. Tematica, actanții sau formulele introductive remodelează arhetipuri. Cel mai frecvent sunt ilustrate plastic etapele premergătoare căsătoriei, idealuri fințiale ori reflecții despre lume și familie. Concepția rurală proclamă nuntirea ca act obligatoriu, prin urmare înregistrăm o preponderență a simbolurilor maritale precreștine ori folcloristice (inel, cunună, măr). Funcția cathartică a datinii legiferează identitatea dintre destinatarul mesajului (fată, flăcău sau, mult mai rar, gospodar) și protagoniștii urării, care oglindesc idealuri de frumusețe, vrednicie, iscusință și moralitate. Receptorul mesajului acceptă provocarea, se lasă antrenat în jocul imaginației propus de text și consimte ca verosimilă noua *realitate*, una sacramentală, din moment ce el știe să decripteze adevăratele înțelesuri.

Motivele erotice secundate de cele casnice/ gospodărești împânzesc colindele de fată performate de *feciorii satului*. Compozițiile reiterează următoarele congruențe schematice: fântână – pețitori/ pretendenți – daruri și rit nupțial – mit cosmogonic; cea din urmă actualizează triada legendară (întinderi de apă – bour – leagăn), fără a menționa însă episodul cinegetic. Mixtura stilistică (simbolurile aluzive, alegoriile, epitetele encomiastice, repetițiile, enumerațiile ori procedeele retorice) anulează banalitatea și stereotipia existențială, și potențează lirismul desprins din portretizările fizice și idilicele tablouri campestre sau montane.

Asumarea supozițiilor potrivit cărora subiectele compozițiilor de ceată din această zonă a țării trădează, predominant, îndochinări religioase, ne-ar îndrepta spre concluzii total eronate. Adeseori evocate, întruchipările divine nu epatează și nu subjugă umanul, căci interpretarea simbolurilor rămâne una laică. Originalul profil folcloristic reclamă o structură compozită în care se operează, firesc, transferuri reversibile între sacru

și profan, adevărurile biblice încalcându-se frecvent. De aceea rapsodul recurge, contextual, la hierofanii, epifanii sau kratofanii: cetașii-protagoniști sunt mesageri ai dumnezeirii, Maica și Iosif au parte de revelații mistice, Iisus pedepsește fizic Răul (Iuda), sfinții descind vijelios/ stihial în lume etc. La rândul lor, legendele locale pot impune actanții (Sfântul Ilie); alteori dramatismul Calvarului continuă să amprenteze mentalul colectiv.

De-a lungul timpului, combinarea sintetizatoare și novatoare a resurselor folcloristice dă naștere unor mostre de autenticitate locală. Maniera modernistă, pe alocuri avangardistă, ajunge să fie o constantă în construcția personajelor: Fecioara se transformă într-un preot sau într-o zână, Iisus în personajul-narator al propriului destin, Sân-Nicoară capătă atributele unui Charon autohton, Iuda se profilează ca trădător căit, iar Sfânta Treime poate fi oricând substituită familiei de țărani. Dincolo de schematica religioasă, beneficiarii – gazdele – deslușesc adevăratele sensuri ale urării: năzuința împlinirii matrimoniale, ontologice ori statutare. Aceste țeluri își dovedesc în continuare actualitatea, întrucât urarea urmărește scoaterea la suprafață a unor valori umane eterne.

În majoritatea cazurilor, se evită narațiunea sufocantă, conflictele exacerbate sau imaginile funebre, dat fiind faptul că ideatica promovează finalul fericit. Apariții sporadice, metamorfozele, relevă influențe evanghelice, deoarece servesc drept îndreptar creștin adresantului – feciorul de însurat.

Dialogul, procedeele retorice și metaforele infirmate au rolul de a întrerupe monotonia discursivă. În accepțiunea noastră păstrarea sporadică a unor structuri ermetizate, dominate de incoerență narativă, ilustrează funcția ritualică a urării; construcția aluzivă reușește să conserve, selectiv, mostre ale mitologiei locale.

În vreme ce Petru Caraman considera că motivul agrar al recoltelor bogate este propriu *Plugușorului*, dar nu și colindelor⁷, teza noastră stipulează pregnanța simbolurilor agrare (colac, bou/ bour/boi, miei, grajd, turmă, arat etc.), în compozițiile performate de *feciorii satului*.

Studiul aprofundat ne ajută să scoatem la lumină și să (re)actualizăm *mulțumitele* – urări finale dispărute, în mare măsură, din actualul

⁷ Petru Caraman, *Colindatul la români, slavi și la alte popoare*, Editura Minerva, București, 1983, p. 41

repertoriu al confreriilor de pe cursul superior al Barcăului. Aceste orații pline de haz, menite a stimula dărnicia gazdelor, se împart în două tipuri compoziționale distincte – mulțumita pentru bani și urarea/ strigarea colacului. Absurdul, „lumea pe dos”, diferitele tipuri de comic (de limbaj, de situație, de moravuri, de caractere și chiar de nume) amintesc de creațiile semnate de Ion Luca Caragiale și Ion Creangă.

Am realizat un inventar al principalelor procedee artistice și de versificație, ivite în poezia cetașilor, exemplificând și nuanțând veșmântul local luat de fiecare categorie stilistică sau de prozodie. Simplitatea tropilor, iscată primordial de considerente pragmatice, reflectă o terminologie desprinsă din mediul familiar creatorului popular. La nivel lexico-semantic constatăm persistența terminologiilor și structurilor arhaice/ dialectale care confirmă vechimea și notele distinctive ale datinii.

Componenta literar-muzicală a fost analizată pornind de la aserțiunea conform căreia ilustrarea notelor distinctive de manifestare în planul sensibilității artistice este imposibil de eludat într-un studiu ce țintește analiza unui repertoriu tipic. Pe lângă decriptarea și relevarea frumuseții textelor care sunt tipice repertoriul *feciorilor satului*, am încercat să prefigurăm importanța elaborării unor studii muzicale metodologice.

Maniera, tipic bărbătească, de performare a colindelor – formule inițiale și finale, refrene, instrumente muzicale folosite – captează atenția ascultătorului indiferent de profesie. Agresivitatea degajată este o reactualizare a vechilor cântece – chemări la luptă. În majoritatea localităților, cântatul este antifonic. Întovărășirea se împarte în două, cântând alternativ câte o strofă muzicală. Local, se preferă interpretarea omofonă.

Expozeul nostru încearcă să demonstreze faptul că această temă poate suscita interesul omului modern datorită semnificației și valorii aplicative, incubate. Contopirea armonioasă a logosului, muzicii, gestualității tipice și a dansului/ jocului, continuă să surprindă și să emoționeze auditorul. Explorarea unui ritual nu servește doar găsirii și stabilirii unor repere ancestrale, ci dezvoltă căile de modelare și edificare a identității eului colectiv și a celui personal. Caracterul novator al tezei constă în evidențierea importanței obiceiului de pe Valea Superioară a Barcăului în literatura de specialitate, prin surprinderea notelor de autenticitate.

CAPITOLUL I.

REPERTORIUL CETELOR DE FECIORI ÎN CERCETĂRILE ZONALE ȘI NAȚIONALE DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR

Istoricul cercetărilor

Posibilele izvoare ale unui obicei nasc ipoteze plauzibile, neverosimile ori caduce; preocuparea noastră de a găsi răspunsuri valide are de înfruntat vechimea obiectului cercetării. Întrebările *când?*, *unde?*, *cum?*, *cine?*, *de ce?* generează diferite direcții de interpretare, exegeză și analiză. Teoriile aferente evidențiază fie insuficiența informațiilor, fie „patriotismul local”. În alte cazuri vădesc intenționalitatea de epurare a ritualului.

În continuare, vom urmări reflectarea diacronică a principalelor lucrări dedicate existenței confreriilor de feciori români.

1. Secolele XVII-XVIII

Literatura de specialitate nu se poate mândri cu un număr impresionant de scrieri, de studii alocate ori de mărturii despre cetele de feciori.

Abia din 1647 deținem primul document în acest sens.

Aprig susținător al luptei împotriva vechilor practici, pe care le considera *păgâne*, pastorul **Andreas Mathesius** din Cergăul Mic (județul Alba) scrie, oripilat de enoriașii români care „de la părinții și bunicii lor au primit astfel de tradiții și învățături de urmat ca în noaptea de Crăciun tineretul (s.n.) lor să umble cu colindele...Când intră în casă jumătate den ceată (s.n.) se așază la masă, bea și mănâncă, iar ceilalți trebuie să

stea în picioare și să cânte românește nelegiuitele lor colinde: astfel se procedează până la sfârșit”⁸. Deci nu doar că obiceiul se practică în zonă, ci este și unul influent.

Memorialul stigmatizează colindele, prin apelativul *cânțece drăcești*, căci fericirea și exuberanța exprimate ritualic contravin flagrant spiritului cazon impus de religia protestantă și de reprezentanții ei.

În aceeași perioadă, călătorind prin Muntenia, **Paul de Alep** consemnează date succinte, dar prețioase din punct de vedere etno-folcloric, privind cetele organizate cu prilejul Crăciunului, în Târgoviște. Menirea lor era de a face urări de sărbătoare pe la casele dregătorilor⁹. În acest timp, alte cete, formate din lăutari și având drept acompaniament tobele, trâmbițele și fluierile, continuau spectacolul. Explicația că acești cântăreți ar fi din „țara turcului”¹⁰ ilustrează prozelitismul arhidiaconului ortodox venit din Orient și nicidecum realitatea.

Personalitate enciclopedică a culturii noastre, un iluminist *avant la lettre*, **Dimitrie Cantemir** se arată interesat de găsirea originii străvechi a obiceiurilor românești – îngemănare de credințe dace, scite, latine și creștine¹¹, dar și de oferirea unei succinte explicații filologice a refrenului *Leru-i ler* – un derivat de la numele împăratului Aurelian¹².

În opera *Descrierea Moldovei* apar primele notații asupra caracterului ceremonial – ritualic înglobat de *călușari*. Acești *jucători* travestiți în femei, organizați în grupuri formate din numerele impare 7, 9, 11¹³, sunt conduși de *stariț* și *primicer*; se bucură de impunitate, iar obștea îi consideră taumaturgi, crezând că ar poseda capacitatea de a îndepărta bolile cronice¹⁴. Datorită statutului aparte trec drept persoane inițiate, ezoterice.

⁸ Apud. Ilie Moise, *Confrerii carpatice de tineret. Ceata de feciori*, Editura Imago, Sibiu, 1999, p. 11

⁹ M.M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, (Îngrijit de...), *Paul de Alep*, în *Călători străini despre Țările Române*, Vol. VI, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 109

¹⁰ *Ibidem*, p. 109

¹¹ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Editura Litera Internațional, București-Chișinău, 2001, pp. 194–195

¹² Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, publicat sub auspiciile Academiei Române de pre originalul manuscris al autorului... de Gr.G.Tocilescu, Tomul VIII, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1901, p. 217

¹³ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Editura Litera Internațional, București-Chișinău, 2001, p. 182

¹⁴ *Ibidem*, pp. 182–183

Deși lacunară față de informațiile deținute în momentul de față de literatura de specialitate, descrierea își dovedește valoarea prin faptul că este surprins un stadiu mai vechi al ritualului.

Principalele cărturar observă cu imparțialitatea tipică omului de știință fondul latin comun al datinilor proprii începutului de An Nou; colindatul s-ar asemana cu sărbătorile romanilor – Calendele¹⁵, fiind practicat deopotrivă de oamenii de rând și de boieri.

Turca este o deghizare compozită: „căpățână de cerb cu coarne mari [...], mască [...]. Peste acesta [...] se face un bătrân ghebos”¹⁶. Autorul încearcă și o explicație a genezei tradiției, posibilă reminiscență a vremurilor de ură fățișă împotriva otomanilor. Jocul vechi, pus în scenă în ziua de Crăciun, se desfășoară pe ulițe și prin case, antrenând norodul vesel.

Un document din Comana de Jos (octombrie, 1765) confirmă existența confreriilor de feciori formate cu ocazia Crăciunului în localitatea fâgărășeană. Detaliile sunt elocvente, se înregistrează preponderent elemente specifice. Datina românească (adunarea flăcăilor cu ocazia sărbătorilor de iarnă) poartă numele de *obicină* și poate lua forma de joc („au șezut de s-au jucat [...] pă<nă> au eșit sărbătorile”)¹⁷. Sunt semnalate prezența *gazdei* – un iobag din sat – sau a preocupării deosebite acordate ținutei tipic *rumânești*; cetașii poartă *cioareci*, *zeichie*, *căciulă*, iar părul este „înnotat de două părți”¹⁸.

Deși tendențios și plin de invective la adresa românilor, volumul al doilea din studiul lui Fr. J. Sulzer – *Geschichte des transalpinischen Dacien* (1781), publicat la Viena –, reprezintă, în ciuda intențiilor autorului, un document științific indispensabil¹⁹, dat fiind faptul că apar detalii legate de diferite obiceiuri. În cazul *turcii* – *Turkaspiel*, Sulzer aplică metoda comparativistă, stabilind similitudini cu tradițiile polonezilor și ale germanilor, dar și cu masca *mutului* de la *căluș*²⁰. Acestui ultim obicei îi alocă un spațiu mai larg; insistând asupra originii străvechi – o practică romană

¹⁵ *Ibidem*, pp. 198; 200

¹⁶ *Ibidem*, pp. 198; 200

¹⁷ Aurel Răduțiu, „Tradițiile sărbătorilor de iarnă în Comana de Jos menționate documentar la 1765”, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, IX, Cluj-Napoca, 1977, pp. 427–428

¹⁸ *Ibidem*, pp. 427–428

¹⁹ Apud Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură poporană românească, Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 74

²⁰ Fr. J. Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Dacien*, II, Viena, 1781, pp. 405–414

–, detaliază principalele caracteristici (actanți, deprinderea dansului într-un butoi, rolul *vătafului*, al *mutului*, arhaismul melodiei etc.), inclusiv numărul de pași; *călușarii* descriși de Dimitrie Cantemir, crede Sulzer, ar diferi total față de obiceiul transilvănean²¹; în anexa tomului transcrie și melodia *călușarului*. Dar, ca și în restul lucrării, transpare aceeași lipsă de informare directă, căci Sulzer, pe lângă faptul că nu era un vorbitor fluent de limbă română, apela mereu la datele culese de alți autori, care, adesea, nu erau valorificate judicios.

O deviză a Școlii Ardelene a fost scrutarea patrimoniului popular românesc, pentru probarea originii noastre latine. *Scurtă cunoștință a istoriei românilor* (1791) reprezintă primul volum al trilogiei ce îi aparține lui **Samuil Micu – Clain**.

Obiceiurilor moștenite de la romani le este alocat un spațiu larg, nelipșită fiind relaționarea cu datina colindatului. Ceremonialul românesc menține elemente precum: dansul/ jocul tinerilor din zilele de Crăciun, strigăturile zise în timpul jocului, *verșurile* cântate, întrunirile și petrecerile organizate de flăcăi (vin, bucate și jocuri), colindele performate, practicile divinatorii de Anul Nou²²; *călușarii/ colișarii* (derivat rotacizat din latinescul *collisalii*) sunt conduși în jocul desfășurat de Rusalii de un *vătaf*, al cărui etimon latin, ar fi *vates*, iar îmbrăcămintea și încălțămintează păstrează specificul străbun²³. Înfățișarea tradițiilor se face într-o lumină favorabilă, lipsind constatările degradante, defăimătoare.

2. Secolul al XIX-lea

Dictionarium valachico – latinum (1801) demonstrează vastele cunoștințe și abilitățile poliglote ale acestui spirit iluminist. Diversele noțiuni folclorice, printre care și „colinda”²⁴, „turca”²⁵, sunt explicate/ definite prin recurgerea la limba latină, germană ori maghiară.

Volumul *Versuri mușcești ce se cântă la Nașterea Mântuitorului nostru Ius Christos* (1830) de **Anton Pann** reprezintă prima colecție eterogenă

²¹ *Ibidem*, pp. 405–414

²² Apud Ion Mușlea, „Samuil Micu-Clain și folclorul – Cu prilejul aniversării a 150 de ani de la moartea lui”, în *Revista de folclor*, Anul I, Nr. 1–2, 1956, p. 251

²³ *Ibidem*, p. 252

²⁴ Samuelis Klein, *Dictionarium Valachico-Latinum*, Budapest, 1944, p. 320

²⁵ *Ibidem*, p. 442

de colinde românești, ce presupune indicația de glas pe care se cântă compoziția și redarea textului. Ideea de „îndreptare”²⁶ a textelor culese este enunțată în *Precuvântare*, deci intenția este mai degrabă didactică decât folclorică. Acțiunea de *românire* a melodiilor bisericești poate lua forma unor scurtări a formelor originale, de adaptare a melosului la textul în cauză etc. În plus, o bună parte a compozițiilor publicate de Anton Pann fuseseră consemnate în manuscrise datând din secolul al XVIII-lea. În partea a III-a a culegerii regăsim și câteva colinde performate de cetași²⁷, fără ca acestea să primească o tipologizare aparte.

Discipolul său, **George Uncescu**, îi continuă și îi îmbunătățește metoda de culegere a folclorului muzical, fapt reflectat de colecția *Cântece de stea și colinde ce se cântă la Nașterea D. Nostru Is.Hr.* (1856). Deși colindelor de ceată inserate nu le este conferit un statut deosebit, asemenea culegerii își demonstrează valoarea prin păstrarea unor variante vetuste ale compozițiilor menționate.

Dorindu-se a fi un emul al lui Vasile Alecsandri în Transilvania, **Atanasie M. Marienescu** va continua tradiția, publicând o culegere impresionantă intitulată *Poesia populară. Colinde* (1859). Lui îi revine meritul de a disocia, pentru prima dată la noi, colindele *religioase* și *lumești de cântecele de stea*, dar și de a nota, consecvent, locul de unde a fost cules textul. Însă, majoritatea compozițiilor nu au fost consemnate în timpul performării lor, în cadrul ceremonialului, și nici nu s-a recurs, pentru acuratețea înregistrării, la flăcăii din confrerie, ci la informatori individuali, adesea femei ori copii. În alte situații, munca de teren este rezultatul colaborărilor cu învățători sau preoți, care nu au pregătirea necesară.

Animat de influențe iluminist-progresiste, Atanasie M. Marienescu este fascinat de găsirea fondului mitologic latin, pentru a dovedi *vechitatea* și continuitatea vie a culturii noastre populare. Creațiile vor fi așa-dar *culese și corese*, adică variantele suferă contaminări, *reconstituiți* de tip colaj, fragmentele fiind eliminate sau reunite, dacă nu corespund principiului amintit. Metoda istorico-mitologică aplicată îi va atrage o serie de critici, bogatul material adunat fiind ignorat îndelung. Totuși, o bună parte din compozițiile tipărite reține azi atenția datorită vechimii și ariei

²⁶ Anton Pann, *Versuri mușcești ce se cântă la Nașterea Mântuitorului nostru Isus Christos*, Editura *Cultura Românească*, Societatea Anonimă Română, București, 1830, p. 1

²⁷ *Ibidem*, pp. 54–56

restrânse în care au circulat. Multe din colindele cetașilor sunt arondate categoriei botezate de autor „lumesci”²⁸.

Reproșurile ce li se pot aduce culegătorilor de folclor, care activează în aceste decade, sunt legate de corectarea, prelucrarea ori sudarea diferitelor variante înregistrate, dar și de transcrierile muzicale mecanice, necorespunzătoare funcției rituale a datinii consemnate.

Începând cu a doua jumătate a **secolului al XIX-lea**, sporește numărul relatărilor referitoare la întovărășirile de feciori aparținând mai multor arii etnografice. Momentul constituirii confreriilor, modalitatea de triere a junilor, denumirile funcțiilor, pedepsele aplicate flăcăilor în urma abaterilor, relația asociației cu fetele/ notabilitățile/ comunitatea locală, etapele colindatului, ospățul, repertoriul performat sunt, punctual, centre de interes ale studiilor.

În *Datinile românilor de Crăciun* (1869) de **D. Tacit** apar notații amănunțite privind constituirea în ceată – *toană* – a junilor din propriul sat, denumirile și atribuțiile fiecărui grad în parte (conducătorul: *birăul*, ajutoarele acestuia: doi *vornici*, doi *juzi*, doi *pristavi*, patru *pârgari*²⁹), forma de colindat și numărul de organizații (con condiționate de mărimea satului și de vârsta tinerilor, obligatoriu neînsurați).

Studiul integrează în continuare explicații pertinente despre căutarea *gazdei* (casa dată cetașilor pentru o perioadă determinată), despre coabitarea flăcăilor la sediul stabilit, rolul fetelor (aduc feciorilor mâncare și băutură), despre tocirea lăutarilor, jocul și reuniunile organizate de confrerie. Sunt notate prezența și păgânismul măștilor descrise detaliat: *turcă*, *cerbuț*, dar și reacțiile preoților (dacă binecuvântează sau nu alaiul cu mască și muzică). Se dau lămuriri despre momentul desfacerii întovărășirilor³⁰.

O călătorie în Dobrogea (1880) de **Teodor T. Burada** reflectă de la început adevăratul scop al voiajului: studiul credințelor, datinilor și obiceiurilor dobrogene și consemnarea poeziilor populare specifice zonei, nelipsite fiind colindele. Rod al unui teritoriu în care legătura cu acvaticul este indisolubilă, compozițiile performate de cetași vor fi ancorate

²⁸ Atanasie Marianu Marienescu, *Poesia populară. Colinde*, Pesta, 1859, pp. 94–157

²⁹ D. Tacit, „Datinile românilor de Crăciun”, în *Actele Societății Transilvania*, V-VI, București, 1869, p. 60

³⁰ *Ibidem*, p. 62

în asemenea arii ontologice: pe ape, corăbiile poartă negustori greci³¹, iar expediția cinegetică în care este angrenat tânărul protagonist are ca trofeu *dulful* (delfinul) din Marea Neagră³². În mod firesc, este depășită referirea strict locală, celelalte reprezentante ale genului se înscriu în matricea compozițională ori stilistică întâlnită pe întregul teritoriu românesc: junele vânează un cerb³³, oștile vin să recruteze feciorul³⁴, refrenul uzitat este *Flori dalbe, ler de măr*³⁵ etc.

3. Secolul XX

Primul volum din *Istoria teatrului din Moldova* (1915), care poartă semnătura aceluiași autor, reliefează valoarea măștii în cazul *turcașilor*, pe care, de altfel, o asimilează cetelor de juni. Îl citează pe Dimitrie Cantemir care semnalase deja existența *turcii* în Moldova.

Cunoscând în mod direct practicarea obiceiului în Transilvania (Țara Oltului), Burada argumentează prezența analogiilor, identităților regionale³⁶ reflectate de această formă de deghizare și detaliază obiceiul cetei din punct de vedere structural și denominativ: apar terminologiile *birău*, *vornici*, *juzi*, *pristavi*, *pârgari*; sunt înregistrate particularități ale celorlalte elemente intrinseci ritualului – *gazdă*, masă comună, joc etc. Funcționarea asociației este comparată cu modalitățile de organizare administrativă. Este precizat și că măsurile cârmuirii de a opri practicarea datinii au stârnit vii nemulțumiri în rândul obștii³⁷.

Literatura populară română (1883) este zămislită de dorința lui **Dr. M. Gaster** de a devoala lumii întregi înalta valoare a folclorului nostru³⁸. În subcapitolul *Colinde* distinge între *colindă* și *cântec de stea* și trece în revistă principalele scrieri ale căror subiect au fost aceste compoziții orale³⁹.

³¹ Teodor Burada, *O călătorie în Dobrogea*, în *Opere*, VI, Editura Muzicală, București, 1980, p. 38

³² *Ibidem*, pp. 89–90

³³ *Ibidem*, p. 64

³⁴ *Ibidem*, pp. 82–84

³⁵ *Ibidem*, pp. 38, 43, 47, 51

³⁶ Teodor Burada, *Istoria teatrului din Moldova*, Vol. I, Iași, 1915, pp. 59–61

³⁷ *Ibidem*, p. 61

³⁸ Dr. M. Gaster, *Precuvântare la Literatura populară română*, Ig. Haimann, Librar-Editor, București, 1883, p. V

³⁹ *Ibidem*, pp. 471–474

Una dintre cele mai mari și mai valoroase culegeri îi aparține lui **Gheorghe Dem Teodorescu**. Rezultat al unei munci de peste 20 de ani, *Poezii populare române* (1885) este deschisă de *Colinda Crăciunului*.

Neobișnuita bogăție a compozițiilor populare notate, în mare parte din areale muntenești, se îngemănează cu un aflux informațional concretizat prin diverse note însoțitoare. Rigoarea filologică, probitatea științifică sintetizează preceptele cu care operează B. P. Hasdeu și Alexandru Odobescu. Preluarea variantelor care au apărut în manuscrise, în tipărituri vechi sau în colecții anterioare, constituie o metodă modernă de cercetare; se certifică astfel unitatea zonală a folclorului autohton și se stabilesc punctele de convergență pentru manifestările procesualității folcloristice.

În ciuda acestui fapt, încercările taxonomice la care recurge folcloristul par alambicate, raționamentul greșit putând avea drept cauză condiția performerilor (vârsta inadecvată) și conexiunea, uneori forțată, cu ritmurile calendarului popular (anotimpurile); de-a lungul timpului acest sistem și-a dovedit lipsa de funcționalitate. În conformitate cu procedeul amintit, datinile practicate de copii, adolescenți și tineri⁴⁰ apar în *Partea I* a corpusului folcloric, alături de „strigăte, recitări și cântece”⁴¹. Colindele de ceată sunt arondate colindelor *solare și religioase* (ciclul A), colindelor *tradiționale și vânătoarești* (ciclul B) sau celor *domestice* (ciclul C). De remarcat numeroasele tipuri și variante compoziționale adunate, de la *colindul de fereastră*⁴², la *colindul de tânăr/ cocon*⁴³ ori la *colindul de năvodar/pescar*⁴⁴.

Preocupările folcloristice îi vor fi anunțate de studiul *Încercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale poporului român* (1874), cu o *Prefață* laudativă semnată de Alexandru Odobescu. Gheorghe Dem Teodorescu justifică, exclusiv, substratul latin și nu tracic al colindelor noastre – ca origine a obiceiului și a limbajului folosit. Studiile ulterioare, contactul cu tendințele europene în domeniu, îl „tămăduiesc” de zelul latinizant.

⁴⁰ Gheorghe Dem Teodorescu, *Poezii populare române*, Culegere, Tipografia Modernă Gregorie Luis, București, 1885, p. 9

⁴¹ *Ibidem*, p. 9

⁴² *Ibidem*, p. 18

⁴³ *Ibidem*, pp. 47–50

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 94–95

Tot ca preambul al florilegiului din 1885 poate fi privit studiul *Noțiuni despre colindele românești* (1879). Partea teoretică este susținută și de fragmente sau colinde integral redate. Discutând raportul religie – mitologie păgână, autorul nu neagă faptul că religia creștină a adaptat forma, dar a menținut fondul politeist, greco-latin⁴⁵. Pentru a-și argumenta teoriile recurge la *Legendes du nord* de Jules Michelet sau la celebrele *Studii de folclor* ale lui B.P.Hasdeu – cercetări care, de altfel, s-au impus ca modele într-o epocă scientistă și criticistă, iar în anumite privințe și-au dovedit corectitudinea (originea termenului *colindă* sau tipologizarea, dezambiguizată, a colindelor). Deși Gheorghe Dem Teodorescu nu le numește *colinde de ceață*, compoziția tipică și tematica dezvoltată impun fără tăgadă o parte din creațiile exemplificate drept reprezentante ale categoriei sus-amintite⁴⁶.

Articolul lui **Septimiu Albini** *Din seara de Crăciun* (1887)⁴⁷, tipărit în *Tribuna*, cuprinde numeroase detalieri ale obiceiului cetei practicat în satul natal, Cut-Alba. Momentul formării asociațiilor nu se rezumă doar la perioada postului, căci tinerii duc tratative pentru achiziționarea vinului încă din toamnă; ritualul procurării băuturii explică etimologia obiceiului: *bute/ butea junișeilor* (regionalism pentru *butoi*). Căutarea și găsirea *gazdei* potrivite sunt esențiale în funcționarea tradiției.

Sunt stipulate atribuțiile membrilor, conducătorul fiind cunoscut ca *jude*. Nu sunt omise colindatul *buții*, repertoriul performat (31 de colinde din Cut și patru *orații* prin care mulțumesc gazdelor pentru darurile primite, culese din Boșorod-Hunedoara), jocul și ospetele organizate de cetași. Acest studiu este catalogat de Ovidiu Bîrlea ca fiind „întâia descriere amănunțită a obiceiului, împreună cu repertoriul aferent”⁴⁸.

Ion G. Sbiera în *Precuvântare* la colecția sa de colinde bucovinene – *Colinde, cântice de stea și urări la nunți, din popor luate și poporului date* (1888) – evidențiază, printre altele același fapt semnalat și de Atanasie M. Marienescu, în 1859, practicarea datinilor are de suferit în urma intervențiilor, abuzurilor poliției.

⁴⁵ G.Dem.Teodorescu, *Noțiuni despre colindele române*, Tipografia Tribunei Române, București, 1879, pp. 38–39

⁴⁶ *Ibidem*, pp. 57–58

⁴⁷ Septimiu Albini, „Din seara de Crăciun”, în *Tribuna*, IV, 1887, pp. 121–166

⁴⁸ Ovidiu Bîrlea, *Introducere* la volumul lui Petru Caraman, *Colindatul la români, slavi și la alte popoare*, Editura Minerva, 1983, p. VI

Revista *Convorbiri literare*⁴⁹ găzduiește în 1890 articolul scris de **George Pitiș**: *Junii la Crăciun (Obiceiu din Săliște)*, care întregeste materialul scos cu un an înainte referitor la implicarea tinerilor membri ai confreriei din Șchei în obiceiurile Pascale; informațiile îi sunt furnizate de oamenii vârstnici⁵⁰.

Preocupările etnografice sunt mânate de un puternic spirit obiectiv. Ritualul cetei se concentrează pe sărbătorile Crăciunului. Este notată prezența societății junilor, care se organizează din vreme pentru evenimentul așteptat de o comunitate întregă: își caută *gazdă*, învață să își chivernisească veniturile, negociază pentru procurarea băuturii, își desemnează fruntașii. Se accentuează rolul *judelui*, sunt amintite prerogativele mult mai dure pe care le avea odinioară și pedepsele fizice pe care le putea aplica. Se menționează rolul *chelarului* – responsabil de strângerea, păstrarea și distribuirea băuturii. Confreria colindă după un tipic (în seara de Ajun, uratul are ca punct de pornire casa primarului căruia i se cântă *colindra – Judele Domnului bun*). Flăcăii sunt răsplătiți cu alimente (carne), lumânări sau bani.

În zilele de Crăciun se organizează petreceri la *gazdă*, ce presupun un număr mare de participanți (cetași, părinți, fete, notabilități). Lumea – obștea – se întâlnește și joacă în Târg; sunt menționate dansuri specifice: *horă, hațegană*, învărtită, *brâu, călușer* etc. Cele trei zile în care jocurile s-au făcut separat, sunt urmate, pe 28 decembrie, de întâlnirea comună condusă de *juzii* celor două jocuri; vesela reuniune ține până seara. Însă obiceiul nu se concentrează strict în jurul sărbătorilor de iarnă, pentru că flăcăii din întovărășire își mențin atribuțiile și în timpul serbărilor pascale⁵¹.

Prețuirea de care se bucură cetașii în sânul comunității reiese și din manuscrisele în care Pitiș face notații despre desfășurarea înmormântării tinerilor în Șchei: în cazul în care este vorba de un cetaș, ceilalți tovarăși participă la slujbă⁵².

Prin articolul bine documentat, „*Turca din Perșani*”⁵³ (1893), etnogra-

⁴⁹ George Pitiș, „Junii de Crăciun (Obiceiu din Săliște)”, în *Convorbiri literare*, XXIV, 1890, pp. 1050–1063

⁵⁰ Apud Ion Mușlea, *George Pitiș folclorist și etnograf*, Editura pentru literatură, 1968, p. 12

⁵¹ George Pitiș, „Sărbătoarea junilor la Paști”, în *Revista nouă*, Nr. 1, 1888, pp. 231–236

⁵² Apud Ion Mușlea, *op. cit.*, p. 21

⁵³ G.I. Pitiș, „Turca din Perșani”, în *Revista nouă*, București, Anul VI, Nr. 8–9, 1893, pp. 344–346

ful își continuă studiile anterioare și împrăștează relatările apărute în periodicele vremii referitoare la această mască zoomorfă. Denumirile funcțiilor uzitează noțiuni ca *vătaf*, *căpitan*, *colcer*. Flăcăul mai tânăr, care este acceptat pentru întâia dată la *strâns*, va fi însărcinat cu funcția de *goagă/ iapă*; denumirea peștriță se explică prin faptul că junele va purta sacul ori desagii cu darurile primite din sat la *gazdă/ judie*.

Membrii asociației masculine, însoțiți de lăutari, merg la șezătorile fetelor, de unde strâng podoabe, cârpe și bețe pentru a confecționa *turca*. Masca ascunde un om vârstnic, care se avântă într-un joc ritmat, bătând cu măciuca în pământ. Obiceiul este comun Țării Oltului, dar nicăieri nu a căpătat spectacularul atins în Cuciulata⁵⁴.

În 1892, *Convorbiri literare* tipărește și o colindă de ceată culeasă de C.N. Mateescu⁵⁵.

Un alt studiu – *Colindele și himnele vedice* – (1893) este publicat la Iași de către Ar. Densușianu. Vechimea, originalitatea compozițională și ideatică distinge colindele de alte creații ale spiritualității populare. Autorul stabilește ca primordial tipul de colindă mitologică; argumente (motivele solare) se află și în textul unei compoziții „de tinere”⁵⁶.

Finalul de secol XIX și începutul secolului XX se bucură de o intensificare a editării unor articole al căror centru de interes îl reprezintă colindele românești. Cronicile, în funcție de arealul avut în vedere, cuprind diverse informații ceremoniale, dar și variante de texte poetice.

Anul 1898 este marcat de apariția primului volum al trilogiei *Sărbătorile la români* (1898 – *Cârnilegile*, 1899 – *Păresimile*, 1901 – *Cincizecimea*), care poartă semnătura lui Simeon Florea Marian. Pasiunea pentru folclor este materializată în considerabilul număr de lucrări publicate.

Imixtiunea folcloristului, specifică primelor scrieri, nu este deranjantă pentru contemporanii săi, deoarece procedeul fusese *legiferat* de către Vasile Alecsandri. Conștientizarea abordării greșite se produce sub înrâurirea lui B.P.Hasdeu, ceea ce înseamnă o îmbunătățire treptată a metodologiei aplicate.

Descrierea obiceiurilor poate fi uneori lacunară, dar iese la iveală

⁵⁴ *Ibidem*, p. 344

⁵⁵ C.N. Mateescu, „Colinde populare”, în *Convorbiri literare*, No. 10, An XXV, 1 ianuarie 1892, București, pp. 847–849

⁵⁶ Ar. Densușianu, „Colindele și himnele vedice”, în *Revista Critică-Literară*, Iași, 1893, pp. 3–4

originalitatea prezentării sărbătorilor; referirile etnografice, încercarea de stabilire corectă a ariei de răspândire și a funcționalității datinii, sublinierea complexității ceremonialului prin adăugarea compozițiilor folclorice aferente, sporesc valoarea studiilor și au impact asupra activității altor folcloriști și etnografi.

Între colindatul din Ajun și colindatul practicat în seara Sfântului Vasile nu se înregistrează nicio diferență⁵⁷; datina, indiferent de momentul desfășurării, este răsplătită cu diverse daruri (colaci, mere, pere, nuci, bani etc⁵⁸). Textele reproduse în paginile următoare (pp. 11–21) atestă existența unei metode adecvate de înregistrare: variantelor le sunt precizate zonele de răspândire, numele informatorului/ informatorilor, dar și persoana care a consemnat compoziția. Studiul reunește informații legate de implicarea asociațiilor juvenile în diferitele forme pe care le îmbracă zonal, obiceiul *Vergelului*: origine, contaminări, influențe transilvănene, practica divinatorie propriu-zisă etc.⁵⁹.

Atenția autorului se oprește și asupra unui obicei marcat de un puternic caracter augural și de propițiere: cetele de *iordănitari* din Muntenia. Băieții (începând cu vârsta de 15 ani) și flăcăii se reunesc la o crâsmă, unde petrec din banii pe care fiecare nou-venit îi dă pentru a fi admis în grup. În noaptea de 6–7 ianuarie, *iordănitarii* pornesc a ura pe la case. Sunt conduși de un ins numit *cap* sau, pe alocuri, *popă*; el poartă căldărușa în care vor strânge banii; *ajutoarele* duc busuiocul pentru a *iordăni* gazdele, care nu doar că sunt stropite, ci și ridicate în brațe de trei ori; există o persoană desemnată pentru a aduna carnea, pe o țepușă de lemn. În tot acest timp se performează *Jordanul*. Uneori, se încinge o pseudo-luptă între stăpânul casei și unul dintre membrii întovărășirii, căci există credința potrivit căreia, în timpul confruntării s-ar produce un transfer magic de putere, între Ioan Botezătorul (patronul colindătorilor) și gazdă. Sărbătorii zilei – purtătorii numelui sfânt – sunt vizați de feciorii din organizație și amenințați cu *botezul* în râu; scapă doar dacă reușesc să se răscumpere⁶⁰.

Același obicei este cunoscut ca *vălărit* în Muntenia, iar în alte părți,

⁵⁷ Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, Studiu etnografic I, Ediție îngrijită și introducere de Iordan Datcu, *Cârnilegile*, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 10

⁵⁸ *Ibidem*, p. 37

⁵⁹ *Ibidem*, pp. 44–64

⁶⁰ *Ibidem*, pp. 166–167

ritualul are loc la o fântână, unde tinerii și tinerele se întâlnesc și se udă, „se iordănesc”⁶¹.

Rolul cetei se extinde și peste an – *strigarea peste sat* (Valea Hațegului)⁶² –, când confreria capătă funcția de exercitare a controlului social. Emise din vârful dealului, noaptea, strigările justițiare au o dublă funcționalitate: preventivă și punitivă. Secvențele textuale, proverbele, ghicitorile iau forma unor avertismente pigmentate cu note umoristice. Incriminatul este judecat în public, dar noaptea și textul plin de conotații, însă totuși ambiguu în privința destinatarului, îi oferă șansa de a răspunde cu adevărat doar în fața propriei conștiințe.

Bricelatul/ alegerea craiului/ tânjaua este un obicei pascal, transilvănean, cu attribute justițiare, ce se grevează în jurul asociației de flăcăi; profilul este similar datinii hibernală: se desemnează conducătorul, *craiul* (Năsăud) sau *craii* (Mocod), există un sediu destinat reuniunilor, feciorii merg pe la case, primesc daruri, dau un bal la care invită fetele, dar acum abaterile comportamentale și de limbaj ale junilor din sat sunt sancționate de întreaga obște⁶³. Corespondentul ceremonial din Țara Oltului este *plugarul*; și aici un rol definitiv îl joacă flăcăul din sat care a ieșit primul la arat.

Etnograful stipulează singularitatea obiceiului și, desigur, puternicul rol jucat de confrerie în orașul Brașov, de Paști. Se poate urmări șablonul comun după care funcționează grupurile de juni: sunt organizate întruniri înaintea praznicului, iar tinerii doritori să continue tradiția *se pun cu junii*; sunt aleși *vătaful*, *armașul mare*, *armașul mic*; portul este distinctiv pentru fiecare grad în parte; conducătorii au buzdugane; se tocmeșc *lăutari* și *surlași*. De Paști merg la biserică și apoi la protopop, care înregistrează în scris numele tuturor cetașilor; flăcăii, ce doresc să completeze lista, se numesc „juni de companie”⁶⁴. Hora din curtea protopopiatului este reluată în scurt timp la Crucea din Prund.

⁶¹ *Ibidem*, pp. 167

⁶² Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, Studiu etnografic II, Ediție îngrijită și introducere de Iordan Datcu, *Păresimile* (Continuare din vol. I), Editura Fundației Culturale Române, 1994, pp. 105–108

⁶³ Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, Studiu etnografic II, Ediție îngrijită și introducere de Iordan Datcu, *Cincizecimea*, III, Editura Fundației Culturale Române, 1994, pp. 200–207

⁶⁴ *Ibidem*, pp. 227–228